

DVE LEKCIJI ZA USMERJENO IZOBRAŽEVANJE

Po učnem načrtu za usmerjeno izobraževanje, sta predvideni tudi snovni področji družbenost jezika in jezikovne ravnine. Obe enoti sta nekako uvajalni in zato splošnejši. V obdelavi skušata biti zajeti čim preprosteje, hkrati pa v celoti ustrezati temu, kar je glede obojega treba dijakom povedati. Opirata se na znanje tega, kar se prinese že iz osnovne šole ali se kako drugače dotlej zve in spozna ali vsaj opazi: to skušata primerno zaokrožiti in – zlasti v drugi enoti – medsebojno trdno povezati, da si eno naravno sledi iz drugega. V tem smislu nista samo ponavljanje že znanega ali samo strnjanje posameznega v celoto, ampak v tem in onem razširjata učenčevo obzorje (kar še posebej velja za drugo enoto).

Da bi ju lahko podrobneje komentirali, ju najprej spoznajmo:

Jezikovne ravnine

Jezik (in govor) je zapleten sestav več ravnin. Oglejmo si jih ob prvi kitici Kosovelove pesmi Premišljevanje:

*Kraška vas je v jeseni tiha,
ovita v meglo,
le tu in tam se zasvita
lučka v temo.*

Ta kitica je torej samo del daljšega sporočila (iz štirih kitic). Lahko pa bi bila tudi samostojno sporočilo, ko bi bil pesnik (brez naslova) hotel podati le vtis, ki ga daje kraška vas jeseni in ko je tema.

To sporočilo je nastalo tako, da je pesnik svoje doživetje vasi ubesedil. Ubesedil ga je s tem, da je iz jezikovnih prvin ustvaril besedilo. Jezikovne prvine besedila pripadajo različnim pomenskim ravninam (skladenjski, besedni in oblikoslovni), pojavljajo pa se v dveh glavnih (prenosniških) oblikah (slušni in vidni, ali glasovni in pisni).

I. S k l a d e n j s k o ravnino besedila tvorijo t. i. skladenjski vzorci; v naši kitici so uporabljeni naslednji:

1. besednozvezni:

Legenda:

..... —————	<u>kraška vas</u>	—————	samostalniška beseda
→ —————	<u>v jeseni</u>		pridevniška beseda
~~~~~.....	<u>je tiha</u>	→	predlog
..... → —————	<u>zasvita v meglo</u>	~~~~~	glagol
— // // // — // // //	<u>le tu in tam</u> — // — //	—	veznik
~~~~~	<u>se zasvita</u>	// // // //	prislov
—————	<u>lučka</u>		
→ —————	<u>y temo</u>		

2. stavčni:

_____ ~~~~~

~~~~~ (~) ~~~~~

≠ ~~~~~ ~~~~~ ~~~~~ ~~~~~

Kraška vas je v jeseni tiha

ovita v temo,

Le tu in tam se zasvita lučka v temo.

Legenda: _____ os., ~~~~~ pov., ... pril., ~~~~~ prisl. dol., ~~~~~ pov. dol., ≠ protivni veznik.

Stavki so združeni v eno samo poved; ta ima strukturo (S + S) ≠ S in je pripovedna, zato v govoru gremo na koncu z glasom navzdol, v pisavi pa to zaznamujemo s piko. Ta poved bi lahko bila že sama sporočilo, tj. celotno besedilo.

II. Besed oslo vno ravnino tvorijo:

1. besede kot pomenske enote: *kraški, vas, biti, v, jesen, tih*, itd. Besede so naglašene (*kráški, vás*) ali nenaglašene (*v, le, in*), večzložne pa naglašene na tem ali onem zlogu (*kráški, jesén*). Besede so netvorjene in tvorjene. Netvorjene so *vas, v, jesen, tih, megla, le, in, tema*, tvorjene pa *kraški* (= s *Krasa*), *oviti* (= okrog viti), *tu* (= na tem kraju), *tam* (= na tistem/onem kraju), *zasvitati* (= začeti svitati), *lučka* (= majhna luč).

2. stalne besedne zveze: na pol stalni sta *kraška vas* in *tu in tam*.

III. Oblik oslo vno ravnino tvorijo besede kot

1. besedne vrste:

samostalniške besede: *vas, jesen, megla, lučka, tema*;

pridevniške besede: *kraški, tih, ovit*;

prislovi: *tu, tam*;

predlogi: *v*;

vezniki: *in, le*

2. oblike besednih vrst:

a) pregibne:

sklonske: *kraška vas*, *v jeseni*, *v temo*

osebne: *je, se zasvita*

časovne: *je, se zasvita*

naklonske: *je, se zasvita*

načinovne: *je, se zasvita*

neosebne: *ovit*

spolske: *zavita, kraška*

številске: *kraška, vas, se zasvita*

im., mest., tož.

3. os. ed.

sedanjik

povednik

tvornik

deležnik na + t

ž. sp.

ed.

b) nepregibne: *tu, tam; v; in, le*

prislova, predlog, števnik

IV. Prenosniška ravnina je taka:

1. Slušna (glasovna) podoba sestoji iz samoglasnikov in soglasnikov. Samoglasniki so naglašeni ali pa ne (*kráška*), dolgi ali kratki (*vás, tám*), včasih lahko eno ali drugo (*temó/temò*). Slušno (glasovno) podobo imajo tudi besede, besedne zveze in povedi.

2. Vidna (pisna) podoba sestoji iz črk, ki zaznamujejo glasove; po potrebi imajo še ločilna znamenja (*kraški – kráški*). Posebno izrazito podobo imajo v pisavi besede (kar je pisano skupaj) in večje skladenjske enote (npr. stavki, ki so v isti povedi drug od drugega načelno ločeni z nekončnim ločilom), še zlasti pa povedi (končna ločila). V pisni podobi se ločijo občna imena od lastnih (mala $\neq$ velika začetnica), medtem ko se v glasovni ne.

Posamezne ravnine jezikovne zgradbe in oblike njihovega obstajanja proučujejo posebne vede: besede besedoslovje, besedne vrste in njihove oblike oblikoslovje, skladenjske vzorce skladnja, prenosniški obliki glasoslovje in pravopis. Besedila proučuje besediloslovje. V preglednici lahko ponazorimo tako:

Jezikoslovna veja	Osnovna enota	Najmanjša enota
besediloslovje	besedilo	poved
skladnja	skladenjski vzorci	skladnik (npr. os., pov.)
besedoslovje	besednjak	beseda (bes. zveza)
oblikoslovje	oblika	besedna vrsta in oblika

Z drugimi besedami lahko rečemo tako: Besedilo je iz povedi (lahko je tudi ena sama); povedi delamo po skladenjskih vzorcih, mesta v teh skladenjskih vzorcih pa zasedajo skladniki; skladnike jemljemo iz besednjaka, sestojčega iz besed in stalnih besednih zvez; besede imajo oblike in z njimi izražamo razmerja v stavku. Vse to izražamo ali z glasovi in prvini fonetike povedi ali pa s črkami in ločili.

Vaje

1. Kaj tvori jezikovno zgradbo?
2. Koliko je pomenskih ravnin?
3. Kako se imenujejo ustrezne vede?
4. Kam pa spada besedotvorje?
5. Katere so enote posameznih ravnin?
6. Koliko glavnih prenosnikov je?
7. Navedi po eno, dve prvini jezikovnih ravnin in prenosnikov iz naslednje kitice Župančičeve pesmi Zvečer:

*Vsa tenka, vsa mima
je zarja večerna,
da vidim zvezde skozi njo;
nad kupolo mračno
čez mesto temačno
se tiho v loku svetlem pno.*

Štiri: ravnina besedila, skladenjskih vzorcev, besednjaka in oblik.

Besediloslovje, skladnja, besedoslovje in oblikoslovje.

To je del besedoslovja.

Besedila: povedi, skladenjskih vzorcev: skladniki.

Besednjaka: besede in bes. zveze.

Oblik: besedne vrste in oblike.

Dva: slušni in vidni (glasovni in pisni).

1. besedilo: poved
2. skladnja: poved s 3 stavki
3. besednjak: v 1. stavku 6 različnih besed v 2. 5, v 3. 11
4. oblike: pridevniki so v vlogi pov. dol. in pril., samostalniki...

8. Sedaj ugotovi to za 2. kitico te pesmi:

*Golobov se dvoje
med nebom vodo je
preneslo s perutmi blestečimi...
Dovolj si trpelo, kaj zahrepenelo,
srce, si spet po sreči mi.*

9. Ponazori skladenjski vzorec prvega stavka druge kitice.

10. Z S-i izrazi stavčno strukturo prve kitice. (S/S...S)

11. Kaj pa druge kitice?

12. Opiši večstavčne strukture iz vaj 10 in 11.

10. Podrednje z enim glavnim stavkom in enim odvisnim, ki pa je v sorednem razmerju s še enim stavkom; 11:

13. Besede prve kitice izpiši po besednih vrstah:

Sam. b.:

Prid. b.:

Prisl.:

Glag.:

Predl.:

Vez.:

14. Jezikovno sestavino {bel-} podaj kot:

Sam. b.: *belina* -e, *belo* -ega

Prid. b.: *bel* -a -o

Glag.: *beleti*

Prisl.: *belo*

15. Stori to še s prvino {star-}.

16. In sedaj s prvino {dom-}:

Sam. b.: *dom* -a

Prid. b.: *domač* -a -e (pri domu)

Glag.: (u)domiti se

Prisl.: *doma*

17. In sedaj s prvino {gozd-}.

V tej lekciji se na podlagi enopovedne kitice kot osamostajenega sporočila znane Kosovelove pesmi sorazmerno preprosto razlagajo ravnine jezikovne zgradbe. Pod I. je poved obdelana skladenjsko najprej na besednozvezni ravni s pomočjo grafov. To je v nekem smislu novost za našo šolo, nato pa na stavčnočlenski ravni. Tipi stavčnočlenskega podčrtovanja so znani že iz osnovne šole, besednozvezni pa se nanje naslanjajo, tako da ena ravna črta pomeni os. oz. sam., pikčasta pril. oz. prid. b., črtkasta pov. dol. ali predikativ (povedkovnik), vijugasta pov. ali glag.; za predlog se predlaga kratka puščica, za veznik vezaj, za členek pa bi bilo morda primerno znamenje ≠. Seveda bi se dala najprej obdelati stavčnočlenska analiza, nato pa zloženi členi »razstaviti« kot besedne zveze.

Pod II. je uvedena besedoslovna ravšina. Tu so besede obravnavane kot nositeljice pomenov, eventualno tudi s stilno obarvanostjo, tvorjenostjo ipd. Med seboj se ločijo po tem, da ene zaznamujejo predmete, druge lastnosti, tretje dogodke itd., kar se na III. ravni potem kaže kot besednovrstnost (besede za predmete so samostalniki, za lastnosti pridevniki, za okoliščine prislovi – vse z zaimenskimi ustrezniki –, za dogodek glagoli, za odvisnostno razmerje v prostem stavku predlogi, v podredno zloženem podredni vezniki, za neodvisno razmerje v enem in drugem priredni vezniki, vse s tipičnimi »prvimi« nalogami: sam. je npr. os. ali pr., prid. pril., glag. pov., predik. pov. dol., prisl. p. d. itd. Nato pa so prikazane oblike kot sredstva za dodatno skladenjsko razločevanje.

Zadnja ravšina je prenosniška. – Na koncu so podane jezikovne ravninam ustrezne jezikoslovne veje in njihove osnovne (najmanjše) enote, tako tudi v preglednici. V tej je za najmanjšo (osnovno) enoto določenega skladenjskega ranga uvedeno poimenovanje *skladnik*: za enostavno poved so to stavčni členi, za večstavčno tudi S-i.

Na ta način bi se stvari v usmerjenem izobraževanju tudi na začetku ne samo ponavljale po osnovni šoli, kar pri učencih zbuja odpor proti slovniči; podan pa bi bil tudi okvir, v katerem bi se v drugih lekcijah obdelala stilistična vprašanja različnih ravnin jezikovne zgradbe.

* Dve piki sta znamenje soredja.

Družbenost jezika

Ena glavnih značilnosti človeka kot živega bitja je njegova močno razvita besedna govorica, imenovana jezik. Z jezikom se človek s človekom sporazumeva in izraža doživljanje sveta in samega sebe. Tako je z jezikom odražen svet, kakor ga vidi, doživlja in spoznava človek. Človek pa je družbeno bitje, tj. enota sama zase, a obenem sestavina večje združbe: krajevne, občinske, narodne, državne, svetovne

Jezik nastane in se razvija v družbi, ko eden drugemu želimo kaj sporočiti. Združbe nastajajo in se razvijajo zaradi skupnih interesov: ohranitev vrste, preskrba s hrano, ureditev bivališč, zadostitev duševnih potreb, zagotovitev določenih oblik združb. Z njimi se razvija jezik, ki človeka in vse njegove dejavnosti nenehno odslužuje, s tem pa človeku tudi pomaga pri obvladovanju predmetnosti.

V normalnih okoliščinah je vsak jezik sposoben ubesediti vse, kar tvori človeško življenje in svet, v katerem uspeva. V tem so si vsi jeziki enaki. Ni pa vsak jezik enako razvito obsegovno, tj. da bi lahko poimenoval vso predmetnost, tudi tisto, ki je pripadniki določenega jezika sploh ne poznajo.

Vse to lahko opazujemo tudi ob slovenskem jeziku:

Iz praslovanske govorice se je začel porajati v 9. do 10. stol. deloma zato, ker so naši predniki v nove kraje prenesli že narečno razvejane težnje jezikovnega razvoja; tudi zato, ker se je še v večji meri zgubil stik z drugimi slovanskimi plemeni; pa zato, ker je uspeval v drugačnih zemljepisnih in družbenih (fevdalizem) razmerah, kot so bile praslovanske; tudi jeziki, s katerimi je slovansko govoreči človek vzhodnih Alp in njihovih predgorij prišel v stik, so bili sedaj deloma drugi (npr. tudi romanski).

Jezik si po eni strani predstavljamo kot sestav vseh sredstev, s katerimi določena (večinoma narodnostna) združba ubeseduje vse, kar obstaja, se dogaja in stopa v medsebojna razmerja. Ta sestav znamenja za sporočanje se da opisati glasovno (pisno), slovnično in slovno. Je v podzavesti vsakega govorečega, vendar ne v enakem obsegu, saj se posameznik loči od posameznika, ali ena združba od druge, tudi po tem, kako in do katere mere ubeseduje vse, kar je. Z mislijo lahko odkrijemo ubesedovalno zmožnost vseh posameznikov in združb istega jezika: to imenujemo jezikovno zgradbo, prikazujejo pa jo slovnica, glasoslovje in pisava ter slovar.

Noben posameznik in nobena združba ne obvlada celotne zgradbe jezika, ampak je to znanje zmeraj omejeno. Vsak slovensko govoreči kolikor toliko popolno obvlada le glasoslovje ene oblike slovenskega jezika (pisavo že v veliko manjši meri), do določene stopnje tudi besedne oblike in stavčne zveze, besede pa načeloma najbolj za t. i. praktično sporazumevanje, veliko manj za strokovno. Človek in večja združba si zato vse življenje razširjata znanje nezaključenih jezikovnih področij, zlasti besedišča.

Konkretna oblika obstajanja jezika so njegova besedila. Besedila nastajajo v govoru (tudi pri pisanju), ko govoreči za ubeseditev tega, kar ima povedati, jemlje iz jezikovnega sestava to, kar potrebuje: besede (npr. *Jure, srečati, naš, Micka*), vzorce za sestavljanje besed v besedne zveze in stavke (..... — = naša Micka ali ————— Jure sreča Micko), sredstva za medsebojno ločevanje besednih zvez in stavkov (npr. z glasom na koncu dol, premor v govoru, v pisavi pa ločila).

Jezikovni sestav dostikrat še nima ustreznega sredstva, s katerim bi bilo v besedilu mogoče izraziti določeno stvar, zato ubesedujoč to sredstvo lahko ustvari (npr. napravi novo besedo; tak je *tozd*), si jo sposodi od drugod (*politika, pionir*) ali da besedi nov pomen (npr. *jasli* kot otroška varstvena ustanova) in tako obogati jezikovni sestav. Tam bo odslej (če se družbeno prime) na razpolago vsem nadaljnjim ubesedujočim.

Tako besedilo na eni strani nastaja iz že danih jezikovnih možnosti (*Ančka, kuhati, krompir*), na drugi pa te jezikovne možnosti nenehno bogati (*pionir, politika, jasli*). Če prestane poimenovalna potreba za kaj (npr. za *jarem* in njegove dele, ker se *jarem* (v prvotnem pomenu) sedaj malo uporablja), se iz jezikovnega sestava (slovarja, besednjaka) to ime tudi izbriše. Tako je npr. močno izbrisana beseda *ujec* (ali *strina*), tj. ime za moža prave tete (žene pravega strica), tj. sestre (brata) našega očeta (ali matere). Nismo več tako natančni, zato nam za oboje rabi po ena beseda: *teta* nam je *teta* in *strina*, *stric* pa *stric* in *ujec*.

Jezik kot sestav sredstev za ubesedovanje predmetnosti in družbena narava obojega, tj. jezika (sestav ubesedovalnih sredstev) in govora (uporabljanje teh sredstev za sporočanje), lahko hitro spoznamo iz naslednje povedi: *Naša zunanja politika – odsev naprednih prizadevanj sveta* (prepisali smo jo iz Dela).

1. To je enostavčna poved, sestojeca iz osebka (*naša zunanja politika*) in povedka (– *odsev naprednih prizadevanj sveta*). Njen skladenjski vzorec je —~~~~~. Osebek je besedna zveza, sestoji iz levega prilastka ———, in odnosnice, povedek pa iz opuščenega pomožnega glagola je (tj. vez) in iz besedne zveze, ki ima ob odnosnici trobesedni desni prilastek (ta povedna zveza je povedkovo določilo) ~~~~~~. Obe besedni zvezi se dasta členiti še dalje, vendar nas to sedaj ne zanima.

Ker je ta stavek poved, je v pisavi na koncu pika (ki pa jo v naslovih opuščamo), v govoru pa gremo z glasom navzdol.

2. Besed je v povedi osem: glagol *biti*, samostalniki *politika*, *odsev*, *prizadevanje*, *svet*, in dve pridevniški besedi, tj. *naš* in *zunanji*. Te besede so deloma splošno znane (*naš*, *prizadevati si*, *biti*) in se uporabljajo tudi v praktičnem sporazumevanju (npr. *Naša Ančka je šla spat*), deloma pa se uporabljajo le v politiki (*politika*, *napreden*); deloma so še take, da v tej povedi dobijo drugačen pomen (*zunanji* v zvezi *zunanja politika*; *prizadevanje* v zvezi *napredno prizadevanje*; *odsev* v zvezi *odsev prizadevanj*; pa še *svet* v zvezi *prizadevanje sveta*).

Tudi starost teh besed je v slovenskem jeziku različna: že praslovanski je glagol *biti* (spremenjena je le sedanjiška oblika, npr. *sem* nam. *jesem*) ali pridevnik *naš*; besedi *zunanji* in *prizadevanje* sta se razvili iz praslovanske podlage že v slovenščini; *svet* imamo v tem pomenu skupaj s Hrvati, Srbi . . . ; *napreden* je verjetno že sto let sposojen od Hrvatov, *politika* pa je mednarodna beseda grškega izvora, v našem jeziku v rabi dobrih sto let. Beseda *napreden* se je začela pojavljati, ko se je družba v ustavni dobi stare Avstrije razdelila na dva dela na podlagi svojih hotenj: ko so eni hoteli *naprej* (*naprednjaki*), drugi pa so bili za *ohranitev* starega stanja (*konservativci*). *Politika* pomeni organizirano družbeno prizadevanje za doseg določenih ciljev. Beseda *naš* v zgornji povedi pomeni pravzaprav *jugoslovanski*, ta izraz pa je nastal v 19. stoletju.

3. In komu je namenjena ta poved? Stotisočem bralcem Dela, natisnjena pa je v zgornjem desnem kotu prve strani Dela z velikimi črkami. S tem je poudarjena njena pomembnost; stranski namen teh velikih črk pa je tudi pritegniti bralčevo pozornost. Tudi v tem se kaže družbena pomembnost besedil: manj pomembna so druge na isti strani ali kje znotraj časopisa, nimajo pa tudi tolikšnega obsega ipd. Besedilo je namenjeno odraslim, otroci ga ne razumejo, saj si šele postopoma (zlasti v šoli) usvojijo posebne politične besede. Tudi naše besedne zveze so za otroka pretežke.

Vaje

1. Ali se medsebojno sporazumevajo samo ljudje?	Ne, tudi živali.
2. Po čem se človeška govorica loči od živalske?	Po obsegu in zapletenosti.
3. S čim vse se izraža in sporazumeva človek?	Jezikovno, s kretnjo in izrazom.

4. Kaj je jezik?

5. V katerih primerih se sporazumevamo s kret-
njami?

6. Kaj pa z mimiko?

7. Ali je kateri jezik nerazvit?

8. Kdaj se je začel porajati slovenski jezik?

9. Ali je po številu uporabnikov slovenski jezik
velik ali majhen?

10. S katerim jezikom je sedaj zelo močno pove-
zan?

11. Povedi *Vrana vrani ne izkljuje oči* določi slov-
nične, slovnične in prenosniške značilnosti.

12. Napravi besedilo iz naslednjih jezikovnih
sredstev:

13. Ali se isti stavčni vzorec da uporabiti tudi za
stavek *Tone Rakar, roj. 11. 10. 1926, in Ančka Po-
rečnik, roj. 27. 1. 1930, sta se poročila pred desetimi
leti?*

14. Sedaj pa iz istega (vendar brez prisl. dol.) na-
pravi stavčno poved z naslednjim vzorcem:

_____ + _____ ~~~~~ ?

15. Iz glagola napravi samostalnik, nato pa iz-
oblikuj neglagentni stavek tipa _____
..... + ...
in 6 _____
..... z .....
16. Imenuj nekaj združb, v katerih se je oblikoval
tvoj jezik.

17. Kaj pomeni beseda *tozd*?

18. Kdaj je nastala?

19. Zakaj?

20. Zakaj so naslednje tri pesmi težke ali težje?
Zakaj pa za zadnje dve še menimo, da sta v slo-
venščini:

*K stari babici prišla
mala Rdeča Kapica.
– Zakaj imaš te zobe? – Zato!
Da te lahko pojem. Sem volk.*

*Pade od strahu, omedli.
Jo groza pomanjša, pomnoži.
Deklič ni več. Več jih je.
Same male redkvice.*

*Za mizo zobat mož sedi.
Meso, šop redkvic leži
pred njim.
Ljudje žro otroke, deklice.
Zato preko rdeče redkvice.*

Poseben sestav znamenj za sporazumevanje: ta
sestojijo iz glasov, ki tvorijo besede; besede pa se
družijo v besedne zveze in stavke ter povedi.

Npr. ko smo predalec drug od drugega, ali pa se
bojimo, da bi nas kdo slišal ipd.

Dostikrat iz istih razlogov kot pri kretnjah, ali pa
zato, ker se kaj drugače ne da prav povedati.

V normalnih okoliščinah, tj. v službi določenih
združb, ne. Se pa zmeraj bogati, posebno v be-
sedju in zgradbi besednih zvez, stavkov in pove-
di. Jezik raste z nalogami, ki mu jih dodeljemo
(dovoljujemo).

V srednjem veku.

1. _____ = _____ ~~~~~ = _____

2. 4 besede

3. /vránaieskljuói/, <vraiezkljo>

1. _____ ~~~~~ = _____ // // // //

preteklost, vprašalnost

2. *Tone, Ančka, srečati, (včeraj)*

*Komar kri kristus letni časi v jezi
kih in narečjih o semenjevanje
lakote v črni zemlji pederasti
ja črvov figure veneris kaplje*

...
*mar presal akmes
in sotriž opor
komat kes
skri gambi vzor
kot ako pač ter
omno lans gaber*
...
...

Ta enota je sorazmerno težka, je pa tudi precej raznorodna, saj je treba obravnavati tako težavna vprašanja, kot je definicija in izrazilna zmožnost jezika, pa tudi sporočilo kot tvorba iz jezikovnih možnosti posameznika in širših raznovrstnih združb, zajema pa še nastanek slovenskega jezika in družbenost jezikovnega pojava vsaj z najvažnejših vidikov.

Nalogo se trudimo obdelati najprej z učenim razlagalnim besedilom in z analizo enopovednega enostavnega besedila iz našega časopisa. V drugem delu sledijo ponavljalna vprašanja, ki so jim najprej pripisani odgovori, nato z vajami, pri katerih učenec pokaže, česa se je naučil aktivno obvladati. (Za učitelja: Čisto na začetku se beseda jezik uporablja praktično sporazumevalno tako za jezik kot sestav kakor za besedilo (besedilno sporočilo), pozneje pa za jezikovni sestav, kakor ga je de Saussure ločil od govora (in rezultat govorjenja je besedilo). Govor je še o izrazni jakosti/moči kakega jezika in/ali njegovega pripadnika (česar ne poznam jaz, lahko vendar pozna jezik). Prikazane so najvažnejše poti za krepitev izrazilne moči jezika.)

V spomin

BESEDA ANTONU OCVIRKU OB ODPRTEM GROBU

Dragi tovariš profesor, dragi tovariš upravnik,

naložena mi je neprijazna dolžnost, da se v imenu sodelavcev Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede SAZU, ki si ga kot upravnik vodil zadnjih petnajst let, za zmemrom poslovim od tebe.

Ko iščem besede, ki bi bile primerne za to zadnje slovo, vem, da nisi bil nikdar prijatelj vznesenih besed in slovesnega govorjenja. Vsa tvoja izrazito kritična narava, ves tvoj pronicljivi, analitični duh, ki prihaja tako močno do veljave v tvojih študijah in razpravah, je bil temu nasproten. Beseda ti je bila vedno samo bližnjica, ki naj pripelje kolikor se le da naravnost do jedra ali – kot si sam rad rekal – »do bistva stvari«. Bil si vselej zagovornik jasnega in preprostega izražanja in zoper sleherno pretirano učenjakarstvo v znanstvenem pisanju, tudi takrat in morda še posebno takrat, kadar je šlo za najbolj zamotane, krhke in težko ulovljive stvari. In kaj je bolj krhkega in teže ulovljivega, kot je besedna umetnost, ta vabljiva himêra, temelječa na jeziku in sestavljena zgolj iz jezika, ki si ji posvetil vse svoje intelektualne moči in vse svoje trdo, delavno življenje.

In vendar v tej zahtevi po preprosti jasnosti, ki si se ji sam prvi pokoraval in ki si k nji navajal tudi vse, ki smo imeli kdaj priložnost sodelovati s tabo, ni bilo prav nobene težnje po poenostavljanju in simplifikaciji. Ravno nasprotno. Predobro si poznal naravo literature in njeno tisočobraznost pa tudi vso neponovljivo enkratnost prave literarne umetnine, da ne bi bil vedel, da se je ne dá uzreti in pregledati iz enega samega zornega kota in ne spoznati in presoditi z enega samega vidika. Vedel si, da je literatura kot bujno zarasel gozd, ki ga je intuitivno sicer moč dojeti in doživeti v vsej njegovi mogočnosti, ki se pa ne moreš v njem razpoznati, če ne veš, kod hodiš, in če si izgubil občutek za štiri glavne smeri neba. Zato si od sebe in svojih sodelavcev terjal predvsem jasnosti, ne le jasnosti besede, ampak tudi jasnosti o cilju, ki si ga je kdo zastavil, in o sredstvih, ki so mu pri tem v pomoč.

In ker si samemu sebi zastavil visoki, da ne rečem kar nedosegljivi cilj, zaobjeti fenomen literature v vsej njegovi mnogovrstni celotnosti, si temu cilju sistematično podredil vse